

Rapport 2009:6

Arkeologisk förundersökning

Panncentralen

RAÅ 44 och 45
kv Motorn 3
Skänninge stad
Mjölby kommun
Östergötlands län

Rickard Lindberg

Panncentralen

Innehåll

Sammanfattning	2
Inledning	4
Områdesbeskrivning	4
Syfte	4
Metod och dokumentation	4
Resultat och tolkning	4
Åtgärdsförslag	8
Referenser	8
Tekniska uppgifter	9
Bilaga 1. Schaktbeskrivningar	10
Bilaga 2. Anläggningsbeskrivningar	12

Ö S T E R G Ö T L A N D S L Ä N S M U S E U M
A V D E L N I N G E N F Ö R A R K E O L O G I

Box 232 • 581 02 Linköping • Tel 013 - 23 03 00 • Fax 013 - 12 90 70
info@ostergotlandslansmuseum.se • www.ostergotlandslansmuseum.se

Sammanfattning

Inför en planerad byggnation av en hetvattencentral inom kv Motorn 3 i Skänninge stad, mjölby kommun, förundersöktes en ca 1 800 m² stor yta. Vid undersökningen framkom agrara lämningar och boplatslämningar. Det konstaterades också att stora delar av området var förstört, ur arkeologisk synvinkel, genom tidigare byggnationer och markarbeten. Fornlämningarna upptog en ca 950 m² stor yta och är registrerade i FMIS som Skänninge 44 och 45. Fornlämningarna är avgränsad åt norr och öster men fortsätter troligen utanför undersökningsområdet i söder och väster.

Rickard Lindberg
antikvarie

1458000

1458500

1459000

6476000

6476000

6475500

6475500

6475000

6475000

6474500

6474500

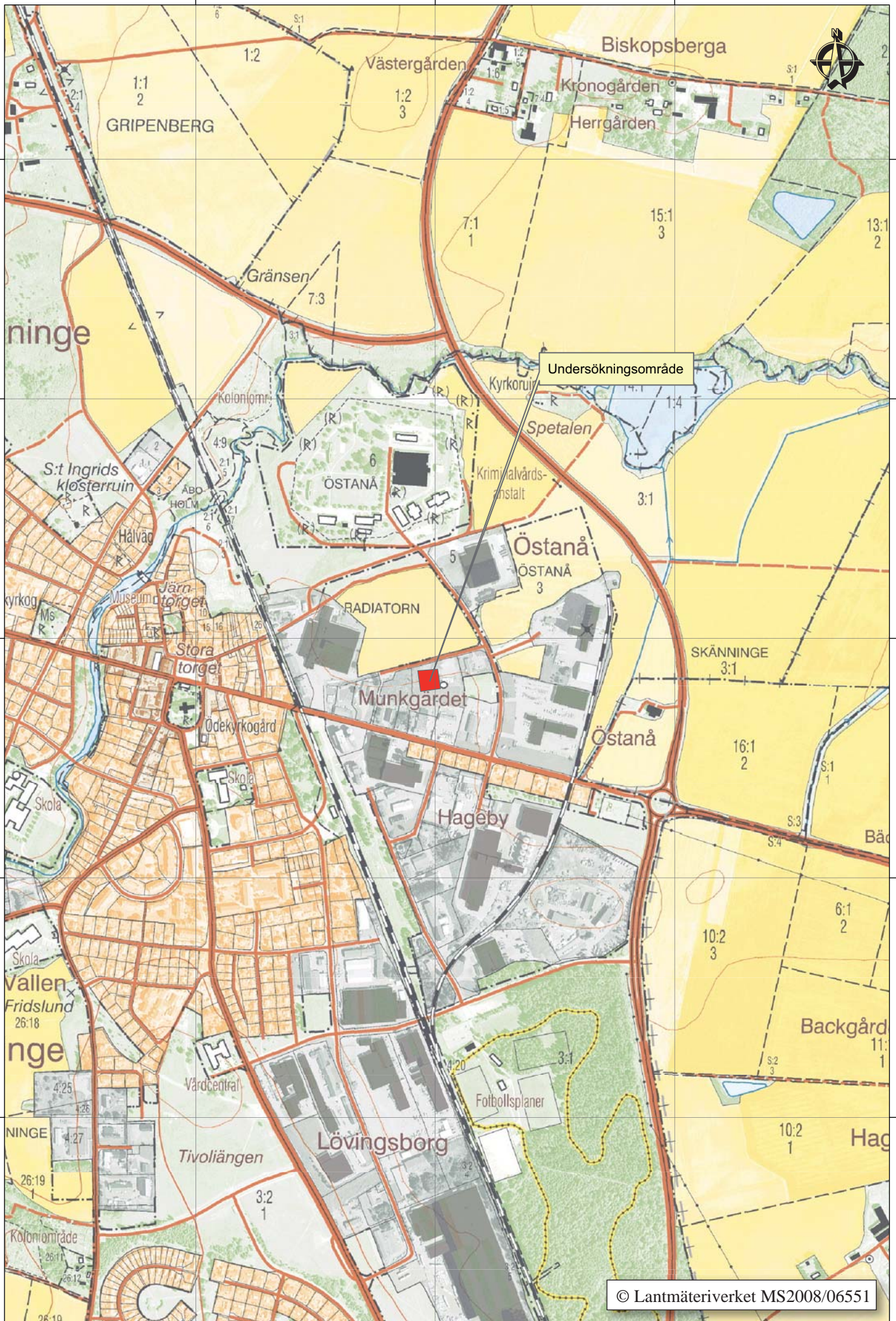
6474000

6474000

1458000

1458500

1459000

© Lantmäteriverket MS2008/06551

Inledning

Det aktuella arbetet föranleddes av att Mjölby-Svartådalen Energi AB planerar att uppföra en hetvatten-central inom kv Motorn 3 vid Tegellidsgatan i den östra delen av Skänninge. Den planerade exploateringen uppskattades av uppdragsgivaren att komma beröra en ca 200 m² stor yta. Inför fältarbetet hade dock denna yta ökat till nästan 2000 m². Schaktdjupet var beräknat till 2-3 m.

Förundersökningen utfördes efter beslut från Länsstyrelsen Östergötland. Uppdragsgivare var Mjölby-Svartådalen Energi AB vilka även svarade för de arkeologiska kostnaderna. Ansvarig för upprättande av undersökningsplan och kostnadsberäkning var Ann-Charlott Feldt. Ansvarig för fältarbetet och utformningen av rapporten var undertecknad.

Områdesbeskrivning

Skänninge är beläget centralt i ett öppet jordbrukslandskap. Staden tycks ha vuxit fram successivt under 1000- och 1100-talen och omnämns första gången år 1178. Vid undersökningar inom stadsområdet har förhistoriska lämningar påträffats vid flera tillfällen, vilket antyder en platskontinuitet från järnåldern och fram till dagens stad (Feldt 2004).

Det aktuella undersökningsområdet är beläget strax öster om Skänninges medeltida stadsområde, (Skänninge 5) och stadens dominikanerkonvent, S:t Olofs kloster (Skänninge 20). Inom det sistnämnda har omfattande undersökningar genomförts under åren 2004-2005. Dessa undersökningar har utförts av Riksantikvarieämbetet inför en utbyggnad av den befintliga järnvägen. Det är oklart hur långt åt öster som lämningar efter klostrets verksamheter kan påträffas. Inom samma projekt har även ett område norr om Motalagatan undersökts med bland annat väl bevarade agrara lämningar (Bergqvist i manus). Inför uppförandet av en pendeltågstation sydväst om det nu aktuella området utfördes en undersökning 2006. Vid undersökningen framkom lämningar från agrar verksamhet i form av odlingslager, diken, årders- och plogspår samt rester av hägnader (Stibéus 2008).

I samband med omfattande undersökningar inför om- och tillbyggnad av kriminalvårdsanstalten i Skänninge under åren 2002-2004 har flera områden med boplatslämningar samt lämningar efter ett tidigmedeltida bronsgjuteri påträffats och undersökts (Feldt 2002, Feldt & Lundberg 2003, Feldt i manus).

De boplatslämningar som var belägna närmast det nu aktuella exploateringsområdet utgjordes av gropar, härdar, stolphål och en brunn. Brunnen har genom keramikfynd daterats till tidigmedeltid medan de öv-

riga lämningarna ¹⁴C-daterats till mesolitikum, yngre bronsålder – förromersk järnålder och vikingatid – tidig medeltid.

Vid kriminalvårdsanstalten framkom även odlings-spår i form av årderspår över stora ytor. Årderspårerna överlagrar de förhistoriska och tidigmedeltida lämningarna men skärs i sin tur av senare tiders diken och staketlinjer. De har bedömts vara medeltida med en sannolik koppling till S:t Olofs kloster eller möjligen stadens hospital.

Syfte

Syftet med den arkeologiska förundersökningen var att fastställa i vilken omfattning fast fornlämning kom att beröras av den planerade exploateringen. Förundersökningen skulle även se på möjligheten att justera placeringen av hetvattencentralen så att fast fornlämning berördes så lite som möjligt av arbetet. Fast fornlämning som framkom skulle undersökas avseende karaktär och omfattning samt om möjligt dateras.

Metod och dokumentation

Förundersökningen utfördes i form av en söschakts-grävning. Söschakten öppnades med maskin inom exploateringsområdet. Ett urval av de påträffade fornlämningarna undersöktes genom grävning för hand och dokumenteras genom inmätning med DGPS och handritning. Provtagning för ¹⁴C-analys kom att genomföras. Resultatet av förundersökningen ligger till grund för länsstyrelsens fortsatta bedömning i ärendet.

Resultat och tolkning

Totalt öppnades tolv schakt med en sammanlagd längd av ca 310 m och en bredd mellan 2,5 och 4,5 m. Det visade sig snart att intill den då befintliga byggnaden, gamla panncentralen, var området förstört ur arkeologisk synvinkel, genom tidigare byggnationer och markarbeten. Området var också uppfyllt med ett upp till 0,6 m tjockt utfyllnadslager. Fyllnadsmassorna bestod av grus och mindre stenar med tegel och byggnadsavfall. Troligtvis var området här, åtminstone delvis, också urschaktat då matjordslagret var tunt. Upp mot Tegellidsgatan var undersökningsytan också delvis påverkad av sentida aktiviteter med följd att det var färre anläggningar bevarade och de som fanns var skadade i större omfattning än i övriga området.

1458475

1458500

6474950

6474950

6474925

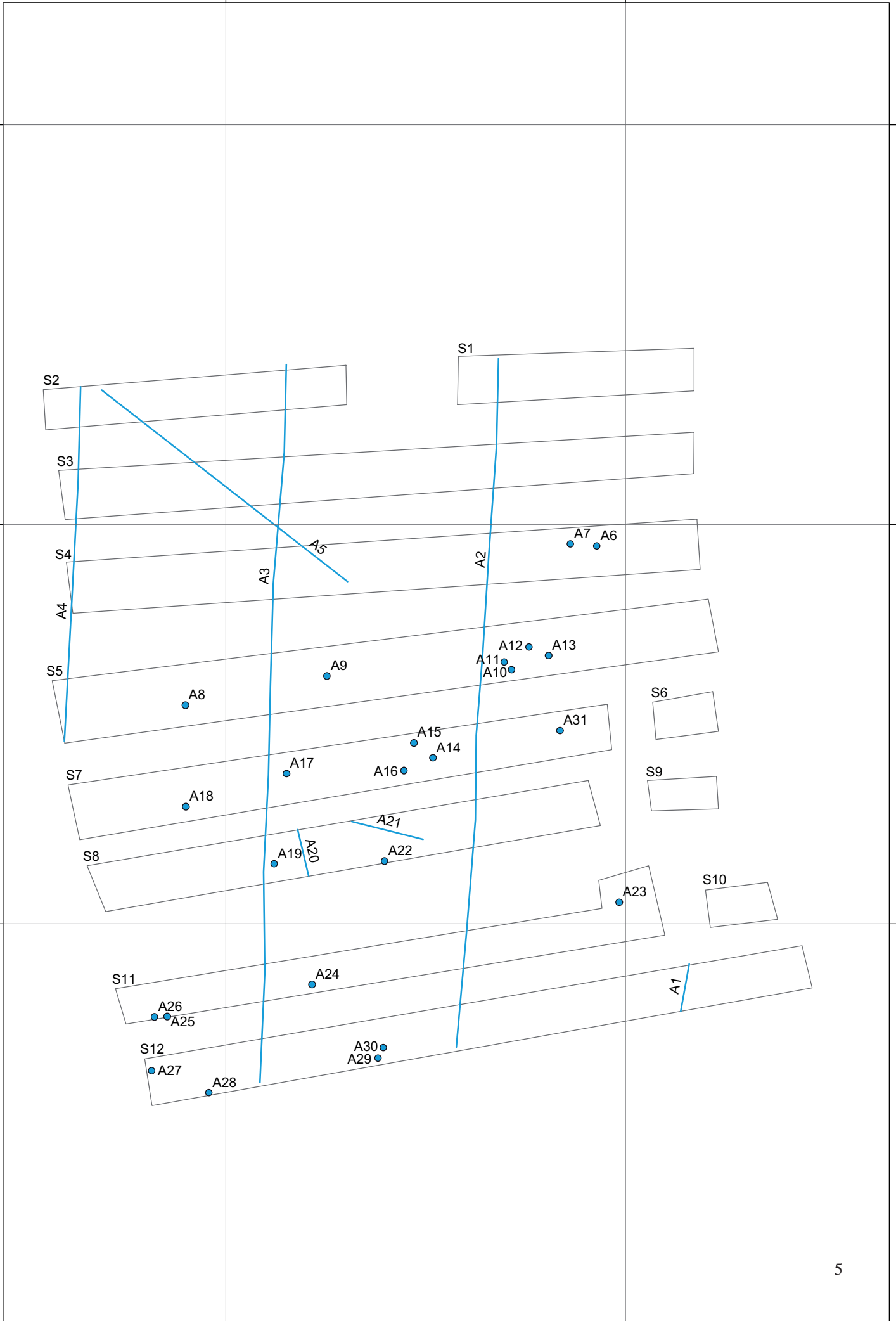
6474925

6474900

6474900

1458475

1458500

Totalt framkom 31 anläggningar som utgjordes av mörkfärgningar, stolphål och möjliga stolphål, störhål och störhålsrader samt diken inom ett ca 950 m² stort område. Inga strukturer kunde urskiljas bland mörkfärgningarna och stolphålen. Ett stolphål (A18) är daterat till tidigmedeltid (Ua-32916). Dateringen får dock mer räknas som en fingervisning än en tillförlitlig datering för området som helhet. En bedömning utifrån anläggningarnas karaktär indikerar att det troligtvis finns både anläggningar från förhistorisk och historisk tid inom undersökningsytan. Att det finns förhistorisk aktivitet på ytan bekräftas av den bit keramik som påträffades vid rensning på undersökningsytan. Keramiken var av allmän förhistorisk karaktär men går inte dateras noggrannare än att den har ett ursprung i brons- eller järnålder (Stilborg muntligen). Keramiken tillvaratogs ej.

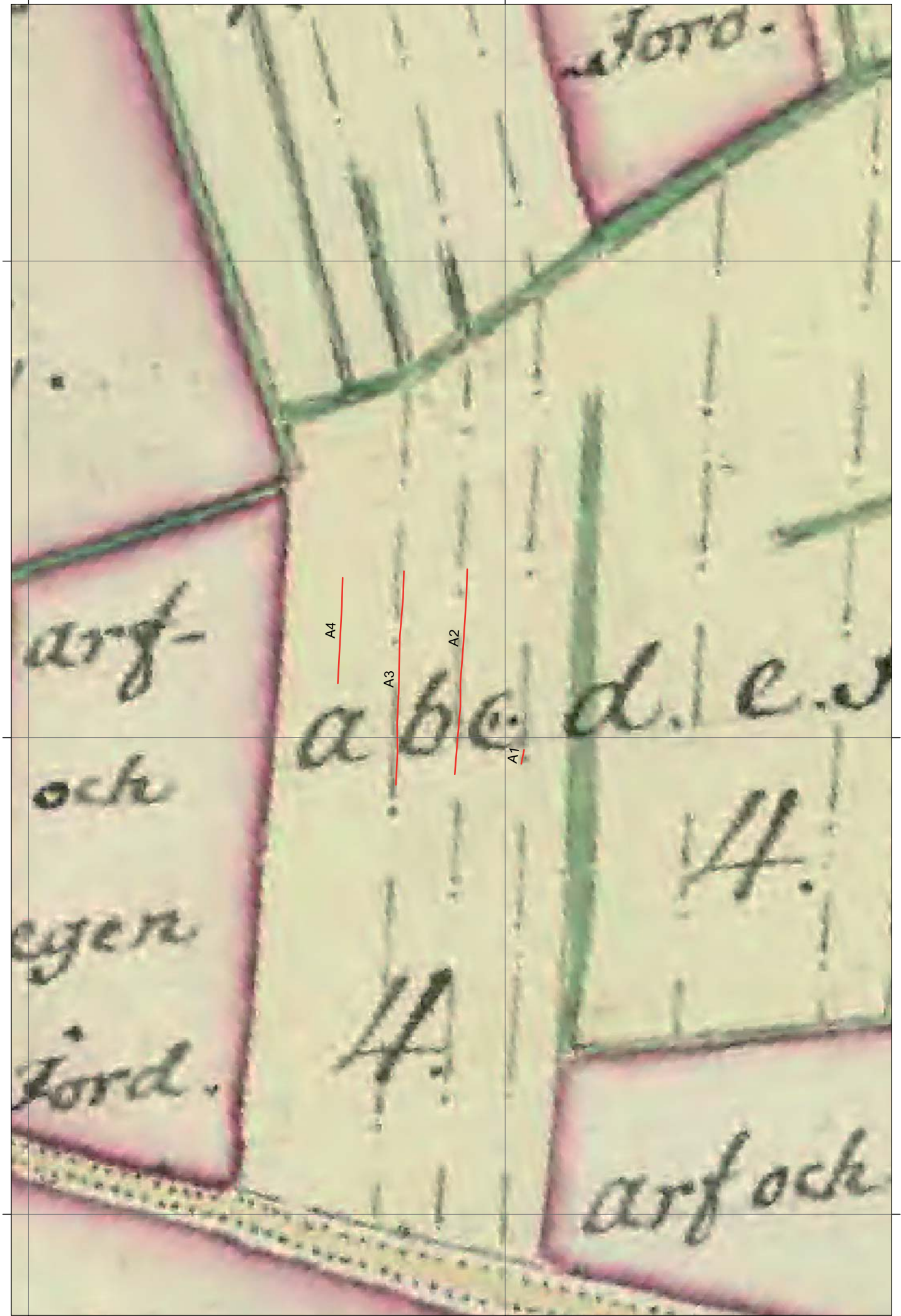
De fyra större diken (A1, A2, A3 och A4) som påträffades löper i nord-sydlig riktning och hade alla tegelrör i botten, så kallade täckdiken. Tre av dessa (A1, A2 och A3) går att koppla till tegar på storskifteskartan från 1779. Dikena är troligen omgrävda efter storskiftet, vilket tegelrören, men också den sektion som ritades i dike A3, stärker. Det fjärde

diket (A4) som till sin karaktär inte avviker från de övriga diken finns således inte med på storskifteskartan och kan vara både yngre eller äldre än de övriga. Tegen som benämns som a på 1779 års karta, har ungefär den dubbla storleken som de övriga tegarna. Värt att notera är att om a skulle varit uppdelat i ytterligare en teg skulle gränsen gå där diket A4 löper idag då avståndet mellan diken är i stort detsamma. A4 skulle kunna vara en senare eller ej redovisad uppdelning inom tegen från storskiftet eller strax efter.

Störhålsraderna (A5, A20 och A21) utgör förmodligen rester av hägnader som inte kan sättas samman med storskiftet. Tyvärr gick det inte heller stratigrafiskt att utröna förhållandet mellan störhålsraderna och diken vid förundersökningen. I merparten av schakten framkom åderspår. Ett åderspår klyvs av ett av diken vilket skulle tala för att diket är yngre än åderspåret. I övrigt framkom ett lager (A23) med osäker tolkning i schakt 11. Samma lager finns förmodligen även i schakt 8 och 9. Lagret skulle kunna vara ett odlings- eller våtmarkslager. Lagret undersöktes dock inte närmare men ritades i schaktväggen i schakt 8.

Figur 4. Ett av diken med tegelrör i botten. Foto Rickard Lindberg, ÖLM.

Fornlämningarna är registrerade i FMIS som Skänninge 44 (den fossila åkermarken) och 45 (boplatslämningarna).

Åtgärdsförslag

Fornlämningen är avgränsad åt norr och öster, det vill säga mot Tegellidsgatan och den byggnad som fanns på plats vid undersökningstillfället, gamla Panncentralen. Fornlämningen fortsätter troligen utanför undersökningsområdet i söder och väster. Vid en eventuell exploatering bedömer undertecknad att vidare arkeologiska åtgärder krävs inom området för Skänninge 44 och 45. Mellan Skänninge 44 och 45 och Tegellidsgatan samt befintlig byggnad bedömer undertecknad att inga vidare arkeologiska åtgärder är nödvändiga.

Referenser

Kartor

Storskifte. 1779. Skänninge stad. Akt D98-1:7.

Tryckta källor

Feldt A-C. 2002. *Ökad säkerhet på Kriminalvårdsanstalten*. Arkeologisk utredning etapp 1 och 2, Kv Östanå 6, Skänninge stad, Mjölby kommun, Östergötland. Rapport 94:2002. Östergötlands länsmuseum

Feldt A-C & Lundberg A. 2003. *Häkte, hus och väg på Kriminalvårdsanstalten*. Arkeologisk förundersökning, Kv Östanå 6, Skänninge stad, Mjölby kommun, Östergötland. Rapport 94:2003. Östergötlands länsmuseum

Stibéus M. 2008. *I Skänninges utkant*. Spår av medeltida marknad och agrara lämningar. Arkeologisk undersökning. Invid RAÄ 5, Pendeltågstationen, Skänninge, Mjölby kommun, Östergötland. UV ÖST Rapport 2008:48

Övriga källor

Bergqvist J. i manus. UV ÖST.

Feldt A-C. i manus. *Kriminalvårdsanstalten i Skänninge*. Vikingatid och medeltid mellan kloster och hospital. Arkeologisk förundersökning och undersökning, Kv Östanå 6, Skänninge stad, Mjölby kommun, Östergötland. Basrapport manus. Östergötlands länsmuseum

Informationssystemet om fornminnen (FMIS)

Stilborg O. muntligen. Keramiska forskningslaboratoriet. Lunds Universitet.

Tekniska uppgifter

Lokal	Kv Motorn 3
Stad	Skänninge
Kommun	Mjölby
Län och landskap	Östergötland
Fornlämning	Skänninge 44 och 45
Ekonomiskt kartans blad	8F4b
Koordinater	X6474913, Y1458485
Koordinatsystem	RT 90 2,5 gon V
Typ av undersökning	Arkeologisk förundersökning
Länsstyrelsens handläggare	Annika Toll
Länsstyrelsens dnr	431-2068-06
Länsmuseets dnr	75/06
Länsmuseets projektnummer	530435
Uppdragsgivare	Mjölby-Svartådalen Energi AB
Kostnadsansvarig	Mjölby-Svartådalen Energi AB
Projektledare	Ann-Charlott Feldt och Rickard Lindberg
Fältarbetstid	
Totalt undersöktes	1 775 m ²
Fynd	Ej tillvaratagna
Foto	Digitalt
Analys	¹⁴ C och keramik
Grafik	Rickard Lindberg
Renritning	Johan Levin
Grafisk form	Lasse Norr
Dokumentationsmaterialet förvaras på Östergötlands länsmuseum.	
Ur allmänt kartmaterial	© Lantmäteriverket MS2008/06551
ISSN 1403-9273	Rapport 2009:6 © Östergötlands länsmuseum

Bilaga 1. Schaktbeskrivningar

Schakt: 1
Längd: 15 m
Bredd: 3 m
Djup: 0,4 m
Undergrund: Grå till gul sand
Övrigt: Ett dike A2 och fyllnadsmassor ca 0,4 m tjocka

Schakt: 2
Längd: 19 m
Bredd: 2,5 m
Djup: 0,35 m
Undergrund: Grå till gul sand
Övrigt: Störhålsrad A5, tre diken A2, A3 och A4 och två recenta nedgrävningar (inte dokumenterade)

Schakt: 3
Längd: 40 m
Bredd: 3 m
Djup: 0,3 m
Undergrund: Grå till gul sand
Övrigt: Störhålsrad A5, tre diken A2, A3 och A4, två recenta nedgrävningar (inte dokumenterade) och enstaka åderspår

Schakt: 4
Längd: 40 m
Bredd: 3 m
Djup: 0,35 m (i väst) och 0,15 m (i öst)
Undergrund: Grå till gul sand
Övrigt: Anläggningar A6 och A7, störhålsrad A5, tre diken A2, A3 och A4 samt enstaka åderspår

Schakt: 5
Längd: 41,5 m
Bredd: 3,5 m
Djup: 0,3 m (i väst) och 0,15 m (i öst)
Undergrund: Grå till gul sand
Övrigt: Anläggningar A8, A9, A10, A11, A12, A13, störhålsrad A5, tre diken A2, A3 och A4 samt enstaka åderspår

Schakt: 6
Längd: 4 m
Bredd: 2,5 m
Djup: 0,6 m
Undergrund: Ej grävd i botten
Övrigt: Fyllnadsmassor 0,6 m tjocka

Profilen i schakt 8 mot Ö. Foto Rickard Lindberg, ÖLM.

Schakt: 7
Längd: 34 m
Bredd: 3 m
Djup: 0,2 m (i väst) och 0,15 m (i öst)
Undergrund: Grå till gul sand
Övrigt: Anläggningar A14, A15, A16, A17, A18, odlings eller kulturlager A31, dike A2 och A3 samt enstaka åderspår

Schakt: 8
Längd: 32 m
Bredd: 3 m
Djup: 0,3 m
Undergrund: Gul sand
Övrigt: Anläggningar A19 och A22, störhålsrad A20 och A21 samt diken A2 och A3 och enstaka åderspår samt möjligt odlingslager, troligen samma som A23

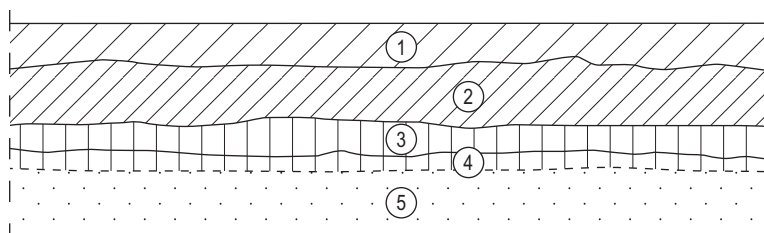
Schakt: 9
Längd: 4 m
Bredd: 3 m
Djup: 0,8 m
Undergrund: Gul sand
Övrigt: Fyllnadsmassor 0,4 m tjocka och möjligt odlingslager 0,30-0,40 m tjockt, troligen samma som A23

Schakt: 10
Längd: 4,5 m
Bredd: 2,5 m
Djup: 0,6 m
Undergrund: Ej grävd i botten
Övrigt: Fyllnadsmassor 0,6 m tjocka

Schakt: 11
Längd: 34,5 m
Bredd: 2,5-4,5 m
Djup: 0,2 m (i väst) och 0,15 m (i öst)
Undergrund: Gul sand
Övrigt: Anläggningar A24, A25, A26, möjligt odlingslager A23 och enstaka åderspår

Schakt: 12
Längd: 42 m
Bredd: 3 m
Djup: 0,2 m (i väst) och 0,15 m (i öst)
Undergrund: Gul sand
Övrigt: Anläggningar A27, A28, A29, A30 och diken A1, A2, och A3 samt enstaka åderspår

S8 södra delen
profil mot Ö

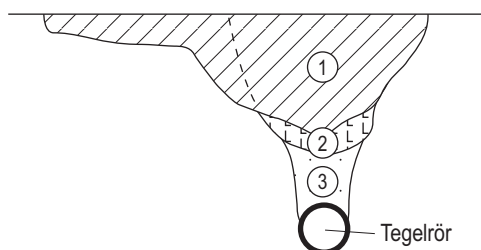

1. Fyllnadsmassor - grus och småsten.
2. Matjordslager - brun humös, något lerblandad sand.
3. Odlingslager - mörk, humös lerblandad sand (troligen A23).
4. Infiltrationslager.
5. Gul sand.

Bilaga 2. Anläggningsbeskrivningar

A1

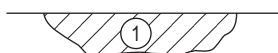
Form i plan: Avlång
Storlek i plan: Minst 3 m lång och 1 m bred
Djup: Ca 0,6 m
Fyllning: Mörk humös sand
Tolkning: Omgrävt dike/täckdike
Övrigt: Fynd av tegel, porslin, spik och glas. I botten ett dräneringsrör av tegel

1. Dike
2. Lerlin
3. Mörk, humös sand

A2

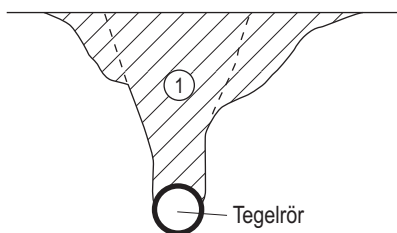
Form i plan: Avlång
Storlek i plan: Minst 44 m lång och 0,5 m bred
Djup: 0,1 m
Fyllning: Mörk humös sand
Tolkning: Omgrävt dike/täckdike
Övrigt: Fynd av tegel, porslin, spik och glas.

1. Mycket, humös fyllning med tegel, glas, porslin och spik

A3

Form i plan: Avlång
Storlek i plan: Minst 45 m lång och 0,8 m bred
Djup: Ca 0,55 m
Fyllning: Mörk humös sand med inslag av gul lera
Tolkning: Omgrävt dike/täckdike
Övrigt: Fynd av tegel, porslin, spik och glas. I botten ett dräneringsrör av tegel

1. Mycket, humös fyllning med tegel, glas, porslin och spik

A4

Form i plan: Avlång
Storlek i plan: Minst 22 m lång och 0,8 m bred
Djup: Ca 0,55 m
Fyllning: Mörk humös sand
Tolkning: Omgrävt dike/täckdike
Övrigt: Fynd av tegel, porslin, spik och glas. I botten ett dräneringsrör av tegel

A5

Form i plan: Avlång
Storlek i plan: Minst 20 m
Djup: Ca 0,05 m
Fyllning: Mörk sand
Tolkning: Störhålsrad
Övrigt: 10 störhåll

A6

Form i plan: Rund
Storlek i plan: 0,4 m
Djup: -
Fyllning: -
Tolkning: Mörkfärgning, troligen recent
Övrigt: -

A7

Form i plan: Oval
Storlek i plan: 0,45x0,8 m
Djup: -
Fyllning: -
Tolkning: Mörkfärgning, troligen recent
Övrigt: -

A8

Form i plan: Rund
Storlek i plan: 0,4 m
Djup: -
Fyllning: -
Tolkning: Mörkfärgning, troligen recent
Övrigt: -

A9

Form i plan: Oval
Storlek i plan: 0,1x0,2 m
Djup: -
Fyllning: -
Tolkning: Mörkfärgning
Övrigt: -

A10

Form i plan: Rund
Storlek i plan: 0,3 m
Djup: -
Fyllning: -
Tolkning: Mörkfärgning
Övrigt: -

A11
 Form i plan: Rund
 Storlek i plan: 0,6 m
 Djup: -
 Fyllning: -
 Tolkning: Mörkfärgning
 Övrigt: -

A12
 Form i plan: Oval
 Storlek i plan: 0,8x1,4 m
 Djup: -
 Fyllning: -
 Tolkning: Mörkfärgning
 Övrigt: -

A13
 Form i plan: Oregelbunden
 Storlek i plan: 0,4x0,6 m
 Djup: -
 Fyllning: -
 Tolkning: Mörkfärgning
 Övrigt: -

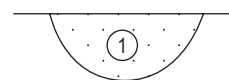
A14
 Form i plan: Rund
 Storlek i plan: 0,45 m
 Djup: -
 Fyllning: -
 Tolkning: Möjligt stolphål
 Övrigt: -

A15
 Form i plan: Hela ej framtagen
 Storlek i plan: Hela ej framtagen
 Djup: -
 Fyllning: -
 Tolkning: Mörkfärgning
 Övrigt: -

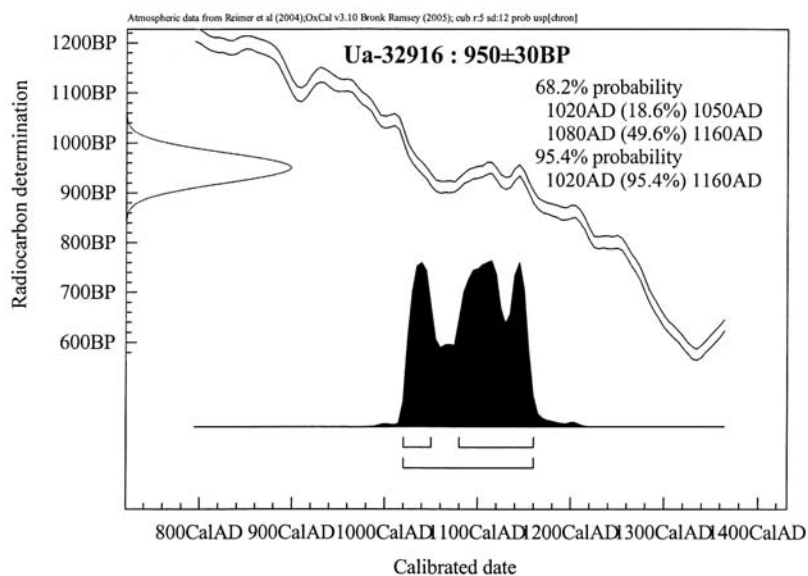
A16
 Form i plan: Rund
 Storlek i plan: 0,15 m
 Djup: -
 Fyllning: -
 Tolkning: Möjligt stolphål
 Övrigt: -

A17
 Form i plan: Rund
 Storlek i plan: 0,15 m
 Djup: -
 Fyllning: -
 Tolkning: Möjligt stolphål
 Övrigt: -

A18
 Form i plan: Rund
 Storlek i plan: 0,40 m
 Djup: 0,17 m
 Fyllning: Mörk humös sand
 Tolkning: Stolphål
 Övrigt: ¹⁴C, 2 sigma, 1020-1160AD (95,4%),
 se nedan

1. Mörk, humös sand

Kalibrerad ¹⁴C-datering A18

A19
 Form i plan: -
 Storlek i plan: -
 Djup: -
 Fyllning: -
 Tolkning: Område med årderspår och enstaka störhål
 Övrigt: -

A20
 Form i plan: Avlång
 Storlek i plan: Minst 3 m lång
 Djup: -
 Fyllning: -
 Tolkning: Störhålsrad
 Övrigt: 5 störhål

A21

Form i plan: Avlång
Storlek i plan: Minst 4,5 m lång
Djup: -
Fyllning: -
Tolkning: Störhålsrad
Övrigt: 6 stөрhåll

A22

Form i plan: Hela ej framtagen
Storlek i plan: Hela ej framtagen
Djup: -
Fyllning: -
Tolkning: Mörkfärgning
Övrigt: -

A23

Form i plan: Oregelbunden
Storlek i plan: Minst 2x7 m
Djup: -
Fyllning: -
Tolkning: Våtmarks- eller odlingslager
Övrigt: -

A24

Form i plan: Oval
Storlek i plan: 0,6x0,8 m
Djup: -
Fyllning: -
Tolkning: Mörkfärgning
Övrigt: -

A25

Form i plan: Rund
Storlek i plan: 0,2 m
Djup: -
Fyllning: -
Tolkning: Möjligt stolphåll
Övrigt: -

A26

Form i plan: Rund
Storlek i plan: 0,2 m
Djup: -
Fyllning: -
Tolkning: Möjligt stolphåll
Övrigt: -

A27

Form i plan: Oval
Storlek i plan: 0,25x0,4 m
Djup: -
Fyllning: -
Tolkning: Mörkfärgning
Övrigt: -

A28

Form i plan: Oval
Storlek i plan: 0,6x0,8 m
Djup: -
Fyllning: -
Tolkning: Odlingslagerrest
Övrigt: -

A29

Form i plan: Oval
Storlek i plan: 0,5x0,75 m
Djup: -
Fyllning: -
Tolkning: Mörkfärgning
Övrigt: -

A30

Form i plan: Rund
Storlek i plan: 0,4 m i diam
Djup: -
Fyllning: -
Tolkning: Mörkfärgning
Övrigt: -

A31

Form i plan: Hela ej framtagen, troligen oregelbunden
Storlek i plan: Hela ej framtagen
Djup: -
Fyllning: -
Tolkning: Odlingslagerrest
Övrigt: -

Inför en planerad byggnation av en hetvattencentral inom kv Motorn 3 i Skänninge stad, Mjölby kommun, förundersöktes en ca 1 800 m² stor yta. Vid undersökningen framkom agrara lämningar och boplatslämningar men också att stora delar av området var förstört, ur arkeologisk synvinkel, genom tidigare byggnationer och markarbeten. Fornlämningarna upptog en ca 950 m² stor yta och är registrerade i FMIS som Skänninge 44 och 45.